

EREK-ODAKLI KURAM, SKOPOS KURAMI VE BAĞINTI KURAMI BAĞLAMINDA ÇEVİRİ EĞİTİMİ

Ayşe ECE*

ÖZET

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan yeni çeviri kuramlarıyla çeviriye bakış açısı değişmiştir. Dilbilimin bir alt dalı olmak yerine özerk bir bilim dalı olarak gelişmeye başlayan “çeviribilim” köklü değişiklikler geçirmiştir. Çağdaş çeviri kuramları olarak görülen erek-odaklı kuram, skopos kuramı ve bağinti kuramı bağlamında çeviri eğitimi de yeni bir kimlik kazanmıştır. Söz konusu kuramlar ışığında çeviri eğitimi, çeviri dünyasının gerçek dinamikleri çerçevesinde yeniden şekillenmiş ve çağdaş bir bakış açısına kavuşmuştur. Bu yazıda çeviri eğitiminin çağdaş çeviri kuramları ışığında kazandığı yeni kimliğin özellikleri incelenmiştir. Erek-odaklı kuramda üçlü bir model olarak ele alınan çeviribilimin alanları birbiriyle etkileşim halindedir. Bilimsel dayanaklar çerçevesinde yapılan çeviri eğitimi, çeviri gerçeklerinden kopuk olmayacak ve çevirmen adaylarını çağdaş çeviri kuramlarının ışığında yaptıkları işin niteliği konusunda aydınlatabilecektir. Skopos kuramının çeviri gerçeklerinden kopuk olmadığı kullandığı terimlerle açıkça ifade edilir. Bu kuram, çeviri eğitiminde yöntem çalışmaları yapan eğitimcilere ve kuramcılara “amaç” doğrultusunda yönlendirilen çeviri süreci bağlamında yeni ufuklar açmaktadır. Gutt’un oluşturduğu bağinti kuramı, metni anlamlandırma sürecine yeni bir yaklaşım getirir. Bu kuram, öğrencilere metni okuyan kişinin metnin anlaşılmasındaki rolünü ve kimi zaman kaynak metnin tek ve değişmez bir anlamı olamayacağını göstermektedir. Söz konusu çağdaş çeviri kuramları ışığında çeviri eğitiminin yeniden şekillenmesi kaçınılmaz bir gerekliliktir.

Anahtar sözcükler: Kaynak metin, erek metin, erek-odaklı kuram, skopos kuramı, bağinti kuramı.

---

* Öğr. Gör. Dr., Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, İngiliz Dili ve Eğitimi.

TRANSLATOR TRAINING WITHIN THE FRAMEWORK OF TARGET-ORIENTED THEORY, SKOPOS THEORY AND RELEVANCE THEORY

SUMMARY

It has been widely acknowledged by theorists and translators alike that translation theory has not been incorporated into translation courses adequately, i.e. translation instructors and students have perceived ‘theory’ and ‘practice’ in translation as two separate entities which do not interact with one another. However, in actual fact, contemporary translation theories establish permanent relations between ‘theory’ and ‘practice’ and attempt to develop the students’ translation awareness by emphasizing the real conditions of the translation activity. Yet, this phenomenon has failed to receive sufficient attention in the field of translator training. Target-oriented theory formulated by Gideon Toury is one of the most revolutionary contemporary theories which aim to develop a sound relationship between ‘theory’ and ‘practice’. The students’ translation awareness might be developed by drawing attention to the translational norms which govern the process of translation by establishing firm links between the sub-branches of translation studies. Skopos theory developed by Hans J. Vermeer draws attention to the realities of translation and improves the translator’s status whereas relevance theory formulated by Ernst-August Gutt emphasizes the process of reception of the source text. These three contemporary translation theories enlighten the act of translation in various ways and their reflections into translator training will lead to more fruitful and efficient studies in this field.

Key words: Source text, target text, target-oriented theory, skopos theory, relevance theory.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan yeni çeviri kuramları, çeviri eyleminin farklı bir şekilde incelenmesini sağlamıştır. Dilbilimin bir alt dalı olmak yerine özerk bir bilim dalı olarak gelişmeye başlayan “çeviribilim” köklü değişiklikler geçirmiştir. “Çeviribilim” sözcüğünün bir bilim dalının adı olarak kullanılıyor olması bu köktenci değişikliğin sonuçlarından biri olarak görülebilir. Yakın zamanda gelişmeye başlamış bir bilim dalının araştırma konusu olan “çeviri”ye nasıl yaklaştığı, “çeviri”nin üretim sürecinden eleştirisine dek ne ölçüde gerçekçi kuramlar ürettiği, söz konusu kuramların “çeviri” uygulamalarına nasıl yansıdığı, bu bilim dalında çalışmalar yapan araştırmacıların, eğitmenlerin ve eleştirmenlerin tartışması gereken konulardır.

Çeviribilimin geçirdiği köktenci değişikliklerden bilim dalının son derece önemli bir kolu olan “çeviri eğitimi”nin de etkilenmesi gerekmektedir. Ancak bu değişikliklerin yarattığı yeni bakış açısının çeviri eğitimine yansıdığını söylemek pek mümkün görünmüyor. Piyasada aktif çevirmen olarak çalışacak öğrencilerin ve çeviribilim alanında araştırma yapmayı isteyebilecek öğrencilerin eski çeviri kuramları çerçevesinde yönlendirildiği gözlemlenmektedir. Bu durumda çeviri eğitmenlerinin bilimsellik yolunda bir adım atmak

için çeviribilim alanındaki çalışmaları izlemeleri ve çeviri kuramlarını sorgulayıp bu kuramlardan çeviri eğitiminde yararlanmayı denemeleri kaçınılmaz bir gereklilik olarak görünmektedir.

Çeviri eğitmenlerinin çeviriye yeni bir bakış açısı getiren çeviri kuramlarını gözardı etmelerinin temelinde önemli nedenler vardır. Bu nedenler arasında en göze çarpanı eğitmenlerin kuramlara olan genel yaklaşımı olsa gerek. Kuramları anlaşılabilir olarak kabul edip onları yok sayan görüşte, İ.Ö. ikinci yüzyılda başlayıp yirminci yüzyılın ilk yarısının sonuna uzanan bir zaman diliminde oluşturulan kaynak-odaklı kuramların payı olduğu söylenebilir. Söz konusu kaynak-odaklı kuramların çeviri eğitimine yaklaşımı bu yazının ilk bölümünde incelenecektir. Çağdaş çeviri kuramları, kaynak-odaklı kuramları köktenci bir yaklaşımla eleştirip yeni bir bakış açısı oluşturmaktadır. Bu yeni bakış açısı çerçevesinde oluşturulan kuramlar, çeviri piyasası gerçeklerine önem vermekte ve çeviri eylemini her yönüyle aydınlatma çabası içinde yapılan araştırmalarla zenginleşmektedir. Çeviri eğitmenlerinin kendilerini bu gelişmelerin aydınlatıcılığından ve yarattığı araştırma alanlarından yoksun bırakmaları çağdışı bir eğitim anlayışının kısacasına kapılmaları anlamına gelmektedir. Söz konusu yeni bakış açısıyla oluşturulan kuramların çeviri eğitimine bakışı bu yazının ikinci, üçüncü ve dördüncü bölümlerinde sorgulanacaktır. Yazının son bölümünde ise farklı çeviri kuramlarının çeviri eğitimine yaklaşımlarının çeviri eğitiminin süreci ile verimliliği üzerindeki etkileri tartışılacaktır.

1. Kaynak-Odaklı Kuramların Çeviri Eğitimine Yaklaşımı

Çeviri kuramları oluşturma yolunda yapılan çalışmaların başlangıç tarihi İ.Ö. ikinci yüzyıla dek uzanır. Cicero ve Horace'ın çeviri üzerine yazdıkları yazılar, çeviri kuramı alanındaki ilk çalışmalar olarak kabul edilir Bassnett (1980, ss. 43-44). Yirminci yüzyılın ikinci yarısına dek yapılan çeviri kuramı çalışmaları, aynı paradigma çerçevesinde ele alınır. Söz konusu paradigmayı Bengi şöyle açıklar:

“Kısaca genel çeviri kuramı olduğunu iddia eden bu kuramlar çeviri gerçeklerinden kimi yönleriyle kopuk gelişmiş ve bu nedenle ancak ve ancak kısmi çeviri kuramı olabilmişlerdir. İçerikte birbirlerinden farklı olan bu kuramların kimi benzer özelliklerinin yanı sıra “kısmi” olma özellikleriyle bir paradigma oluşturduklarını (veya bir paradigmanın yansıması olduklarını) söyleyebiliriz: Gücünü çeviri gerçeklerinden almayan ve amacı çeviri gerçeklerine cevap vermek olmayan bir paradigma.” Bengi (1992, s. 18)

Bu kuramlar “kısmi” olmalarının yanı sıra başka benzer özellikleriyle de belli bir paradigmanın çevresinde yer alırlar. Bu benzer özelliklerinden yola çıkarak bu kuramlara “kaynak-odaklı” kuramlar adı verilmiştir. Kaynak metin üzerine kurulu oldukları için çeviri sürecinde kaynak metni öncelikli olarak ele alan bu kuramlar, çevirileri de “iyi”, “sadık” ve “doğru” gibi kişiden kişiye değişen niteleme sıfatları ile değerlendirmektedir. Ancak kimi kaynak-odaklı kuramlar çevirmene koydukları kurallarda erek metnin önemine işaret etmektedirler. Örneğin; Alexander Tytler çevirinin özgün çalışma kadar rahat olması gerektiğini söyler Bassnett (1980, s. 63). Tytler'ın çevirmene özgürlük tanımak üzere koyduğu bu kuralın temelinde, çevirmeni çeviri sürecinde yönlendirme kaygısı vardır.

Çevirmene çeviri süreci boyunca uyacağı birtakım kurallar koymak, söz konusu kuramın kaynak-odaklı olduğunu göstermektedir. Çevirmenin bu durumda hem erek metnini özgün metin kadar rahat okunacak bir şekilde oluşturması, hem de bu karmaşık işlem sırasında Tytler’ın belirttiği diğer kurallar çerçevesinde hareket etmesi gerekir. Çevirmenin yaşamak zorunda bırakıldığı bu çelişki de kaynak-odaklı kuramların ortak özelliklerinden biridir.

Çeviri sürecini yönlendirmeyi amaçlayan bu kuramlar eğitimde kaçınılmaz olan kuralcılığa yer verir; ancak başka hiçbir çalışmayla temellendirilmeyen bu kuralcılığın öğrencilere faydasından çok zararı olacağı açıktır. Bu nedenle de çeviri eğitmenleri yüzlerce yıldır kaynak-odaklı kuramlardan yararlanamayacaklarını görüp çeviri kuramlarını yok sayma tutumunu benimsemiş olabilirler.

1.1. Cicero ve “Başarılı” Çevirmen

İlk çeviri kuramcısı olarak kabul edilen Cicero, kendi çeviri sürecinden yola çıkarak çeviri üzerine yazılar yazmıştır. Cicero’nun yazılarında işlediği çeviri sorunu, çeviri yöntemi ile doğrudan ilgilidir. Sözcüğü sözcüğüne mi, yoksa anlamı anlamına mı çeviri yapılması gerektiği tartışılır bu yazılarda Bassnett (1980, ss. 43-44) Cicero, anlamı anlamına çeviriyi savunurken çevirinin erek metne önem verilerek yapılması gerektiğini dile getirir. Genç çevirmenleri yönlendirmek üzere kaleme alınmış bu yazılarda çevirmenin çeviri sürecinde uyması gereken kurallar açıklanmıştır.

Cicero’ya göre çevirmen, hem bir metin üreticisi hem de kaynak metinde işlenen konuda azami bilgiye sahip bir uzmandır.

“Cicero, düşüncelerini savunduğu yazısının bir bölümünde metin üreticisinin çeviri yapacağı konuda bilgili -bu bilgi çevirmenin sanatının temelini oluşturur- olmasının öncelikli olduğunu söyler; metin üretme konusundaki kuramsal bilginin ise sanatın temelini oluşturan bilgiden sonra geldiğini ifade eder.” Vermeer (1988, s. 103)

Bu durumda çevirmenin hem çeviri yapacağı konuda hem de metin üretme konusunda uzman olması gerekir. Cicero’nun döneminde eğitilmiş bir kişinin fen ve edebiyat alanlarında her türlü donanıma sahip olduğu düşünülerek böyle bir savın ortaya atıldığını kabul edebiliriz. Ancak Vermeer’in belirttiği gibi metin üreticisi her konuda bilgili olmak yerine, yalnızca çok sınırlı bir alanda bilgili olabilir Vermeer (1988, s. 103).

Cicero’nun oluşturduğu çeviri kuramını günümüzde çeviri eğitimine yansıtma, değişen toplumsal ve kültürel koşullar nedeniyle mümkün değildir.

1.2. Etienne Dolet’in Kuralları

İlk çeviri kuramcılarında olan Dolet, on altıncı yüzyılda yayımlanan çalışmasında sunduğu beş kuralla çeviribilim tarihindeki yerini almıştır. Dolet, bu beş kuralı sıralayarak genç çevirmenlere yol göstermeyi amaçlar ve çeviri sürecinde izlenmesi gereken yöntemleri sıralar Bassnett (1980, ss. 54-55).

Dolet’ye göre “başarılı” çevirinin en önemli koşulu kaynak metni “doğru” anlamaktır. Ancak Dolet, çevirmenin sözcüğü sözcüğüne çeviriden kaçınması gerektiğini belirterek

erek metnin de önemli olduğunu vurgular. Erek metni oluştururken çevirmenin aldığı tüm kararların temelinde “özgün metindeki titremi doğru olarak verebilme” amacı yatmalıdır Bengi (1993, s. 28). Çeviri sürecini yönlendiren ve açıkça kurallar koyan bu yaklaşımın çıkış noktası, kaynak metindeki “titremeleri” erek metinde sözcükleri doğru seçerek yaratmaktır.

Dolet'nin sıraladığı beş kuralın günümüzde çeviri eğitimine yansıtılması metinlerin üretilme ve alımlanma koşullarının farklılığı nedeniyle mümkün değildir.

2. Erek-Odaklı Kuramın Çeviri Eğitimine Bakışı

Gideon Toury *In Search of a Theory of Translation* adlı kitabında çeviri eylemini başlangıcından bitişine dek yönlendiren normların varlığından söz eder Toury (1980, ss. 51-62). Çeviri normları iki başlık altında incelenir: “Süreç-öncesi çeviri normları” ve “Çeviri süreci normları”. Süreç-öncesi çeviri normları, çevirmenin çeviriye başlamadan önce aldığı kararları kapsar. Çevrilecek metnin seçimi ve hangi dilden çeviri yapılacağı konusunda alınan kararlar süreç-öncesi çeviri normları kapsamında incelenir. Çeviri süreci normları ise dil malzemesinin metin içinde nasıl dağıtılacağı -matriks normlar- ve çeviride dilin nasıl kullanılacağı -metin-içi normlar- konusunda alınan kararları kapsar. Bu iki grup çeviri normuna ek olarak bir de öncül normdan söz eder Toury. Çevirmenin çeviriye ilişkin önsel olarak benimsediği tavrıdan yola çıkarak saptanan öncül norm, çevirinin kaynak dizge normları ya da erek dizge normları doğrultusunda yapılmasında belirleyicidir. Buna göre çevirmen öncül normu doğrultusunda ya kaynak dizge normlarına öncelik vererek “yeterli” bir çeviri üretecek ya da erek dizge normlarına öncelik vererek “kabul edilebilir” bir çeviri üretecektir.

Çeviri normlarının, çeviri eyleminin her aşamasında çevirmenin aldığı kararları yansıttığı söylenebilir. Ancak bu normların ayırdına varan bir çeviri öğrencisi ne kazanacaktır? Başka bir deyişle bu normların çeviri eğitimindeki etkileri neler olacaktır? Her şeyden önce çeviri normları, çeviri gerçekleriyle birebir örtüştüğü için çok önemlidir. Çevirmenin çeviriye başlamadan önce ve çeviri süreci boyunca sürekli kararlar aldığından ayırdına varmış olmak, öğrenciyi çeviri gerçeklerine yaklaştıracak ve çeviriye başlamadan önce ve çeviri süreci sırasında kendi aldığı kararları anlamlandırabilmesini sağlayacaktır. Böylece öğrenciler, çeviri eyleminin bilinçsizce sadece dil kullanma yeteneğine dayanarak yapılan bir eylem olmadığını; tam tersine bilinçli kararların alındığı, yetenekten öte uygulamalı eğitimle gelişen bilimsel bir eylem olduğunu ayırdına varacaklardır.

2.1. Gideon Toury'nin Üçlü Modelinde Çeviri Eğitiminin Yeri

“Bütünlüklü” bir çeviri kuramı oluşturmayı amaçladığımı belirten Toury'nin, çeviri eyleminin etkin olduğu tüm alanları kapsayacak bir model oluşturmak istediği yazılarında açıkça dile getirilmiştir Toury (1980). Betimleyici çeviri araştırmaları, kuramsal çalışmalar, çeviri eleştirisi, çeviri eğitimi çeviribilimin gelişmesi açısından üzerinde çalışma yapılması gereken alanlar olarak ön plana çıkarlar. Tüm bu alanları kapsayacak “bütünlüklü” bir çeviri kuramının temellerini James S. Holmes 1988 yılında yayımlanan makalesinde atmıştır Holmes (1988, ss. 66-80). Holmes'un oluşturduğu modelde çeviribilim üç ayrı alandan oluşur: Betimleyici, kuramsal ve uygulamalı alan. Toury, Holmes'dan esinlenerek

bu üçlü modeli geliştirmiş ve çeviribilimin birbiriyle sürekli etkileşim halinde olan üç ayrı alandan oluştuğunu belirtmiştir Toury (1985, s. 34). Çeviribilim birbiriyle etkileşim halinde üç alandan oluşur: kuramsal alan, betimleyici alan ve uygulamalı alan. Bu modelde betimleyici alanın özel bir önemi vardır. Çevirmen tarafından çeviri olarak sunulan ya da okur tarafından çeviri olduğu kabul edilen her metin bu alanda ele alınır ve incelenir. Bu incelemeler sonucunda elde edilen bilgiler, çeviri kuramının oluşturulması için bir veri tabanı oluşturur. Kuramsal alandaki bilgiler de uygulamalı alanda kullanılır.

Betimleyici alanda “çeviri” olarak adlandırılan metinler incelenerek çeviri dünyasında ne tür kararlar alındığı ve kaynak metin ile erek metin arasında nasıl bir eşdeğerlik ilişkisi kurulduğu ortaya çıkarılır. Araştırmacı titizliğiyle oluşturulacağı düşünülen, betimleyici alandan gelen bu veriler kuramsal alanda çeviri kuramları oluşturma çalışmalarında kullanılır ve yine kuramsal alandan elde edilen bu veriler uygulamalı alanda kullanılır. Kısaca, bu üç alan sürekli etkileşim halindedir; uygulamalı alan kuramsal alanın verilerini kullanır, ancak bu verilerin betimleyici alanda yapılan çalışmaların sonuçlarından oluştuğu unutulmamalıdır.

Gideon Toury'nin 1995'de yayımlana kitabındaki çeviribilim şemasında çeviri eğitimi, uygulamalı alanda yer almaktadır Toury (1995, s. 10). Bu durumda çeviri eğitiminin yer aldığı uygulamalı alanda ne tür ilişkilerin olduğu ve kullanılan ölçütün ne olduğu son derece önem kazanır. Toury, uygulamalı alandaki ilişkilerin türünün “olması gereken” ve kullanılan “ölçüt”ün önsel olduğunu belirtir. “Olması gereken ilişkiler” ifadesi kuralcı bir yaklaşımın kaçınılmaz olduğunu gösterir. Ancak bu kuralcı yaklaşım, kaynak-odaklı kuramlarda olduğu gibi kuramcıların kendi çeviri deneyimlerinden yola çıkarak oluşturdukları bireysel kurallardan son derece farklıdır. Erek-odaklı kuramda üçlü bir model olarak ele alınan çeviribilimin alanları birbiriyle etkileşim halindedir. Başka bir deyişle, uygulamalı alanın koyduğu kuralların, betimleyici çalışmalardan alınan veriler doğrultusunda oluşturulan çeviri kuramları gibi bilimsel dayanakları vardır. Bu bilimsel dayanaklar çerçevesinde yapılan çeviri eğitimi, çeviri gerçeklerinden kopuk olmayacak ve çevirmen adaylarının çağdaş çeviri kuramlarının ışığında yaptıkları işin niteliği konusunda aydınlayabileceklerdir.

3. Skopos Kuramının Çeviri Eğitimine Bakışı

Hans J. Vermeer'in uygulamalı alan üzerine kurduğu skopos kuramı çerçevesinde çeviri eğitimini çağdaş bir bakış açısı ile yönlendirmek mümkündür Vermeer (1989). Vermeer'in skopos kuramı çeviriyi bir eylem olarak tanımlar. Her eylemin bir amacı olduğuna göre çevirinin de bir amacı vardır. Bu amaç kimi zaman “işveren”, kimi zaman da “çevirmen” tarafından belirlenir. Çevirmen, bu kuramda “uzman” konumuna getirilmiştir. “Uzman” çevirmenin neyi, neden ve nasıl yaptığını, yani çeviri süreci boyunca aldığı kararları açıklabilecek düzeyde olması gerekir.

Skopos kuramının çeviri yöntemi belirlenmesinde öğrencileri yönlendirici olduğunu Işın Bengi ve Ülker İnce şöyle açıklarlar:

“Skopos, yani çevirinin amacı, bir metni çevirmenin en iyi yönteminin belirlenmesini, hiç değilse makrostrateji düzeyinde kolaylaştırır. Zaten Vermeer'e göre kaynak metnin

yorumlanması ve erek metnin oluşturulmasında belirleyici etmen çevirinin amacından başka bir şey değildir. Uzman çevirmen de makrostratejisini oluşturan kişidir bu anlamda. Bu nedenle Vermeer kuramında çeviri sürecinde amacın ve yöntemde de makrostratejinin önemini vurgular.” Bengi-İnce (1995, ss. 129-30)

Bir metni çevirmenin en iyi yönteminin belirlenmesi konusunda açıklamalar getiren skopos kuramı, çeviri eğitiminde yöntem çalışmaları yapan kuramcılarının ve eğitimcilerin sorgulaması gereken çeviri kuramlarının başında gelir. Çevirmenin çeviri süreci boyunca aldığı kararların temelinde çeviri eyleminin amacının yattığını bilmesi ve kararlarını çeviri amacıyla bağdaşacak şekilde açıklayabilmesi ona “uzman” konumunu kazandıracaktır. Bir “işveren” çevirmene, bir metnin çevirisini belli bir amaca hizmet etmek üzere yapması “iş”ini verdiğinde çevirmenin bir “uzman” olarak hareket edip erek metnin “işveren”in belirlediği amaca uygun çevrilip çevrilemeyeceğine karar vermesi gerekir. Çevirmenin “uzman”lığı kaynak ve erek dilleri çok iyi bilmesi ile sınırlı değildir; Vermeer’e göre çevirmen, “iki-kültürlü bir uzman”dır Vermeer (1995, s. 97).

Skopos kuramının çeviri gerçeklerinden kopuk olmadığı kullandığı terimlerle açıkça ifade edilir. “İşveren”, “iş” ve “uzman” gibi terimler profesyonel çeviri dünyasında yüzyıllardır var olan ilişkileri adlandırır. Öğrencilerin, eğitimleri sırasında ya da eğitimlerini tamamlayınca profesyonel çeviri dünyasında çeviri yapacakları düşünüldüğünde skopos kuramının ne derece aydınlatıcı ve gerçekçi olduğu ortaya çıkar. Bu kuram, çeviri eğitiminde yöntem çalışmaları yapan eğitimciler ve kuramcılara “amaç” doğrultusunda yönlendirilen çeviri süreci bağlamında yeni ufuklar açmaktadır.

3.1. Hans G. Hönlig ve Çeviri Eğitimi

Hans J. Vermeer’in kuramında sözünü ettiği “makrostrateji”den yola çıkan Hönlig, çeviri eğitiminde yöntem arayışlarına yanıt verebilen bir çalışma yapmıştır Hönlig (1991). Bu çalışmada Hönlig, Vermeer gibi “bütünlüklü” bir çeviri kuramı oluşturma çabasıyla yola çıkmamış, çeviri eğitimini yönlendirecek bir yöntem arayışını konu edinmiştir.

Anlıksal çeviri süreçlerini tanımlamaya çalışan Hönlig, çevirmenin zihnindeki iki farklı işleyiş alanından söz eder. Çevirmen, metnin ilk kez denetimsiz işleyiş alanında karşılaşır. Bu işleyiş alanında çevirmen metni anlar ve metninle ilgili bazı bilgiler edinir. Ancak bu bilgilerin ne kadarının çeviriye yansıtılacağını belirleyen çevirmenin makrostratejisidir. Çeviri eylemi, yalnızca aktarım edinci ile gerçekleştirilen bir eylem olarak görüldüğünde ise makrostratejiden söz etmek mümkün olmaz. “Uzman” bir çevirmen, çeviri edinci olmadan aktarım edincinin çeviriyi yönlendirebileceğini düşünemez. Bu nedenle metnin ilk karşılaşma ve metnin anlama sürecinde denetimsiz alanda oluşan verilerin bir bölümü çevirmenin makrostratejisinin ışığında erek metne yansır. Mikrostratejilerin uygulandığı denetimli alan da makrostratejiden ayrı ele alınamaz. Çevirmenin, çeviri sürecinde bilinçli olarak verdiği tüm kararlar mikrostratejiler olarak adlandırılabilir.

Çeviri eğitiminde öğrencide makrostrateji oluşturmak önem kazanır. Öğrencilerin kendi makrostratejilerini nasıl oluşturacakları sorusunu yanıtlamak için makrostratejisi olan bir çevirmenin nasıl hareket ettiğini incelemek gerekir. Çevirmen, kültürlerarası bir eylem

olan çeviri eyleminde üstlendiği rolün sosyal, kültürel ve bildirişimsel bir rol olduğunun ayırdına varmışsa ve bu rolün sorumluluğunu taşıyacak şekilde hareket etmesi gerektiği bilincini taşıyorsa makrostratejisi olan, “uzman” bir çevirmen olarak nitelenecektir. Çeviri eğitmenleri, öğrencilerin kendi makrostratejilerini oluşturmaları yolunda bir adım atmak için öğrencilere çevirmenin rolünü tüm yönleriyle anlatabilir ve bu konuda onları bilinçlendirebilirler.

4. Bağntı Kuramının Çeviri Eğitime Yaklaşımı

Ernst-August Gutt'un 1990 yılında yayımlanan makalesinde oluşturduğu “Bağntı Kuramı” olarak adlandırılan çeviri kuramı açıklayıcı bildirişim kuramı üzerine kuruludur Gutt (1990, s. 136). Gutt'un bağntı kuramının temelinde insan bildirişimi vardır. Çeviri de kültürlerarası bildirişimde etkili olduğu için bağntı kuramı çerçevesinde ele alınmaktadır.

İnsan bildirişimini temel alan bu kuramı sorgulayabilmek için bildirişimde kullanılan bilimsel terimlerden söz etmek gerekir. Çıkarımsal bir süreç olarak ele alınan bildirişimde, bu süreci başlatan kişi bir uyarı oluşturur. Alıcı ise bildirişimi başlatan kişinin aktarmak istediklerini bu uyarıdan yola çıkarak yorumlar. Ancak alıcı bu uyarıdan sınırsız çıkarımlar yapabilir. Bildirişim, alıcının sınırsız çıkarımı daraltabilmesi ve uyarıda bulunanın iletmeyi amaçladığı bilgiye ulaşması ile sağlanır.

Bu kurama göre bildirişimin başında uyarı oluşturan kişi iletmek istediklerini açık gönderimler ya da sezdirimler ile aktarır. Gutt, çeviri sürecinin bağntı kuramında kullanılan “yorumlayıcı kullanım” kavramı ile açıklanabileceğini belirtir. Bağntı kuramında sözceler ile canlandırmalar, betimleyici ve yorumlayıcı yollar kullanılarak oluşturulur. Erek metnin kaynak metinle benzeşmesi söz konusu olduğundan çeviri “yorumlayıcı kullanım” başlığı altında incelenir.

Gutt'un oluşturduğu bu kuramdan çeviri eğitiminde kaynak metni ve erek metni anlama sürecinde yararlanmak mümkün. Gutt, kuramında metnin alıcısının metni anlama sürecinde önemli bir rol üstlendiğini belirtiyor. Bağntı kuramını maliyet/kâr ilişkisini göz önüne alarak incelediğimizde, çeviri metnin iletisi erek okura ne kadar kısa zamanda ulaşırsa çevirmenin o kadar kârlı olacağını görürüz. Ancak erek okurun da metni anlama sürecinde en az metnin çevirmeni kadar sorumluluk taşıdığı açık. Kaynak metnin anlaşılmasıyla ilgili öğrencilerin zihinlerindeki soruları Gutt'un oluşturduğu bağntı kuramının metni anlamlandırma sürecine yaklaşımı ile yanıtlamak mümkün görünür. Böylece, öğrenciler metni okuyan kişinin metnin anlaşılmasındaki rolünü kavrayacak ve kimi zaman kaynak metnin tek ve değışmez bir anlamı olamayacağını göreceklerdir.

5. Tartışma

Günümüzde kuramla temellendirilmeyen bir çeviri eğitiminin sağlıklı olabileceğini söylemek mümkün değil. Yirminci yüzyılın ikinci yarısından bugüne uzanan zaman diliminde oluşturulmuş çeviri kuramlarını sorgulamak çeviri kuramcılarında olduğu kadar çeviri eğitmenlerine de yarar sağlayacaktır. Kaynak-odaklı kuramlardan farklı olarak çeviri gerçekleriyle bütünleşen ve henüz özerk bir bilim dalı olmanın sonucu olarak sürekli

devinim ve gelişme halinde olan çeviribilime katkıda bulunan çağdaş çeviri kuramlarını yok sayarak çeviri eğitimi vermek çevirmen adaylarını son derece verimsiz bir alana hapsetmek anlamına gelir.

Farklı çeviri kuramlarını çeviri eğitimine yaklaşımları açısından sorgulamak, çeviri eğitimlerine yepyeni ufuklar açacaktır. Yukarıda sözü edilen üç çağdaş çeviri kuramı çerçevesinde çeviri eğitiminde kullanılacak çok önemli, yeni bakış açıları geliştirilmiştir. Gideon Toury'nin erek-odaklı kuramından yola çıkarak çeviri ürünleri üzerinde ayrıntılı incelemeler yapılabileceği gibi çevirmenin çeviri sürecinde aldığı kararlar bilimsel bir bakış açısıyla değerlendirilebilir. Toury'nin oluşturduğu üçlü modelde çeviri eğitiminin ne şekilde yapılacağı ve nasıl gelişeceği son derece açıkça belirtilmiştir. Uygulamalı alanda yer alan çeviri eğitimi, betimleyici ve kuramsal alanda oluşturulan veriler doğrultusunda geliştirilecek ve böylece çeviri dünyasının gerçeklerine uygun, çağdaş bir çeviri eğitimi verilebilecektir. Vermeer'in oluşturduğu skopos kuramı, uygulamalı alan üzerine kurulu olduğundan çeviri sürecini yönlendiren çevirmen kararlarının nasıl alındığı konusunda aydınlatıcı yaklaşımlar geliştirmiştir. Çeviri sürecini belirleyen çeviri amacının, çevirmenin kaynak metni yorumlamasından erek netni oluşturmasına dek çevirinin tüm aşamalarında etkili olduğu bu kuramda açıkça belirtilmiştir. Hönlig ise skopos kuramından yola çıkarak hazırladığı çeviri eğitimine yönelik çalışmasında çevirmenlerin makrostratejisinin ve mikrostratejilerinin nasıl geliştirilebileceği sorularına yanıt vermektedir. Gutt'un oluşturduğu bağıntı kuramında açıklanan kaynak ve erek metinleri anlamlandırma süreçleri, kuşkusuz çevirmenlerin çeviri eylemi sırasında yaşadıkları anlamlandırma işlemlerinde yol göstericidir.

Çeviri kuramlarını sorgulayarak, geniş bir bakış açısı içinde belli bir senteze varmanın çeviri eğitimine katkısı yadsınmaz. Çevirmen adaylarına sağlıklı bir çeviri eğitimi verebilmek, ancak farklı çeviri kuramlarını inceleyerek ve bu kuramların çeviri eğitimine nasıl yansıtılacağını araştırarak mümkün olur. Çeviri eğitiminde, tıpkı çeviribilimin diğer alanlarında olduğu gibi, yüzyıllardır sürüp giden kısırdöngüden kurtulmak ve bilimsellik yolunda bir adım atmanın tek yolu da bu olsa gerek.

KAYNAKLAR

- Bassnett-McGuire, S. (1980). *Translation Studies*, Londra: Methuen.
- Bengi, I. (1995), “Çeviribilimde Bireysel Kuramlardan Geniş Ölçekli Bir Bakış Açısına Doğru”, ed. M. Rifat, *Çeviri Kuramı Üzerine Söylemler*, 9-31, İstanbul: Düzlem Yayınevi.
- Bengi, I. (1992), “Çeviribilim Terimleri Sözlüğüne Doğru”, *Metis Çeviri*, 20/21, 156-197.
- Bengi, I. (1993), “Çeviri Eleştirisi Bağlamında Eleştirel Bilincin Oluşması ve Eleştiri, Üst-Eleştiri, Çeviribilim İlişkileri”, *Dilbilim Araştırmaları*, 22, 25-50.
- Bengi, I., İnce, Ü., (1995), “Çeviri Eğitiminde Kaynak Metni Yorumlamaya ve Çeviri Metni Oluşturmaya Yönelik Yöntem Arayışları: Geniş Bir Bakış Açısı”, *Çeviribilim* , 1, 125-142.
- Gutt, E. (1990), “A Theoretical Account of Translation - Without A Translation Theory”, *Target*, 2:2, 135-164.
- Hönig, H., (1991), “Holmes’ Mapping Theory’ and the Landscape of Mental Translation Processes”, ed. K. M. van Leuven-Zwart ve T. Naaijken, *Translation Studies: The State of the Art*, 77-89, Amsterdam Rodopi,
- Toury, G., (1995), *Descriptive Translation Studies And Beyond*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Toury, G. (1980), *In Search of a Theory of Translation*”, Tel Aviv: Porter Institute for Poetics and Semiotics.
- Vermeer, H., (1988), “Skopos and Commission in Translation Action”, ed. A. Chesterman, *Readings in Translation Theory*, 173-200, Amsterdam: Oy Finn Lectura Ab..
- Vermeer, H., (1995), *A Skopos Theory of Translation* (pre-print), Heidelberg, 1995.